

וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם בְּצַלְמוֹ בְּצֶלֶם אֱלֹהִים בָּרָא אֹתוֹ וּגו'¹. בפירוש רש"י ז"ל²; בדפוס העשוי לו, שהכל נברא במאמר והוא נברא בידים, שנאמר (תהלים קלט ה)³ וַתֵּשֶׁת עָלַי כַּפָּךָ, נעשה כחותם וכו', וכן הוא אומר (איוב לח יד)⁴ תַּתְּהַפֵּךְ כַּחֲמֹר חוֹתֶם. הנה פירושו סתום וחתום בלתי מובן.

אמנם, אדם אין צדיק בארץ וגו' (קהלת ז כ)⁵, ושמעתי מאדמו"ר הרה"ק מו"ה רבי יעקב יצחק מלובלין זצלה"ה שאמר, שבדורות הללו אין צדיק שלא יהיה בבחינת בעל תשובה⁶, שכל אחד צריך לתקן איזה פגם. גם אמר הוא ז"ל, שלכן השם 'אהיה' הוא שם של עולם התשובה, שלשון 'אהיה' פירושו - שמכאן ואילך אהיה עובד ה'⁷.

וכוונת בריאת האדם היה, למען יעבוד את השי"ת וישתוקק בלבו אליו, ובכל יום ויום יקבל על עצמו לאמר 'מעתיקה אהיה עובד ה' באמת'. ומאז בעת הבריאה ניתן בו כח ההוא, שאם ישתוקק אליו יתברך שמו באמת, ויתחרט על מה שפגם, ויקבל על עצמו לאמר 'מעתיקה אהיה עובד ה' באמת' - יוכל להמשיך עליו אור קדושת עולם המחשבה, שהוא שם 'אהיה' עם כל המילויים.

וְכָל שֵׁיחַ הַשָּׂדֶה טָרִם יִהְיֶה בְּאֶרֶץ וּגו' וְאֵד יַעֲלֶה מִן הָאֶרֶץ וְהַשֶּׁקֶה אֶת כָּל פְּנֵי הָאֲדָמָה⁸. פירש רש"י ז"ל⁹, ומה טעם לא המטיר [לפי שאדם אין לעבוד את האדמה, ואין מכיר בטובתם של גשמים, וכשבא אדם וַיֵּדַע שהם צורך לעולם, התפלל עליהם - וירדו וצמחו האילנות והדשאים].

יש לרמוז בזה, כי הנה כשהאדם מדבק מחשבתו באהבת בוראו, והוא מתמלא בכֹּסֶף ותשוקה לעבוד את השם בתורה או בתפלה, אז מכח אותה התשוקה - הוא מוציא קול פשוט מקירות לבו¹⁰, ובאותו ההבל היוצא באותו קול - נרשם בו למעלה כל בחינת מחשבתו, וכל בקשתו שיש בלבו לבקש כפי בחינת מחשבתו בו - כן נכלל הכל באותו ההבל העולה מפיו. כי ההבל הוא כולל הלי"ב נתיבות החכמה¹¹, וה' חומשי תורה כפי בחינת מחשבתו. כי הה' של הבל רומזת לה' חומשי תורה, וב' ל' רומזין ללי"ב נתיבות החכמה¹².

ובהקצף יחד רבים מעם בני ישראל, אשר מתנַעֲדִים יחדיו לעבוד את השם בתפלה בציבור, או בלימוד תורה, אז על ידי הבל פיהם העולה למעלה - מתַיַחֲדִים העולמות העליונים¹³, ועל ידי זה מריקים שפע כל טוב על כנסת ישראל. וזהו ענין מאמר חז"ל (שבת קיט ב), שהעולם מתקיים על הבל פיהם של תינוקות של בית רבן.

וזהו וְאֵד יַעֲלֶה מִן הָאֶרֶץ רומז על ההבל פיהם של עובדי השם. שההבל היוצא, הוא נרגש בחוש הראיה גם כן, כדמות אֵד וענן¹⁴, וכאותו ההבל וְהָאֵד עוֹלָה מִתַּתָּא לעילא - אז על ידי אותו אתערותא דלתתא, מתעורר אתערותא דלעילא להריק שפע מעילא [לתתא על הכנסת ישראל. וזהו וְהַשֶּׁקֶה אֶת כָּל פְּנֵי הָאֲדָמָה שרומז על שפע טוב היורד מעולמות העליונים על הכנסת ישראל].

¹ בראשית פרק א: (כז) וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת־הָאָדָם בְּצַלְמוֹ בְּצֶלֶם אֱלֹהִים בָּרָא אֹתוֹ זָכָר וּנְקֵבָה בָּרָא אֹתָם:

² רש"י: (כז) ויברא אלהים את האדם בצלמו - בדפוס העשוי לו, שהכל נברא במאמר והוא נברא בידים, שנאמר (תהלים קלט ה) ותשת עלי כפכה, נעשה בחותם כמטבע העשויה על ידי רושם שקורין קו"ן בלע"ז [מטבע] וכן הוא אומר (איוב לח יד) תתהפך כחומר חותם: בצלם אלהים ברא אותו - פירש לך שאותו צלם המתוקן לו צלם דיוקן יוצרו הוא:

³ תהלים פרק קלט פסוק ה: אֲחֹר נִקְדָּם צִרְתָּנִי וַתֵּשֶׁת עָלַי כַּפָּכָה:

⁴ איוב פרק לח פסוק יד: תַּתְּהַפֵּךְ כַּחֲמֹר חוֹתֶם וַתֵּיָצֵבוּ קִמּוֹ לְבָשׁ:

⁵ קהלת פרק ז פסוק כ: כִּי אָדָם אֵין צָדִיק בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה־טוֹב וְלֹא יִחָטָא:

⁶ ספר אור לשמים - נציבים: ששמעתי מאדמו"ר מוהרי"י זצלה"ה ששמע מרבו הרב האלהי מהר"א זצלה"ה שבדורינו כולם נקראים ב"ת,

והשי"ת ב"ה ברוב רחמיו מקבל אותנו בתשובה, אבל לאדם הוא מר בתחילת התשובה כי מתחלת עם יראה, אבל הקב"ה נותן אח"כ לאדם אהבה ושמחה שיהיה וגילו ברעדה

⁷ ספר דברי אמת לחוזה מלובלין ז"ל - שמות: ע"כ השיב להם אהי' היא התשובה פי' הגם שלא הייתי כראוי אהיה מן עתה והלאה וכן הגאולה תלוי בזה השם אהיה עמם וזה אהי' אשר אהי' ע"י התשובה שקיימו המרומז באהי' ע"י זה אהי' עמם

⁸ בראשית פרק ב: (ד) אֵלֶּה תוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ בְּהִבְרָאָם בַּיּוֹם עָשׂוֹת יִקְוֶה אֱלֹהִים אֶרֶץ וְשָׁמַיִם: (ה) וְכָל שֵׁיחַ הַשָּׂדֶה טָרִם יִהְיֶה בְּאֶרֶץ וְכָל־עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה טָרִם יִצְמַח כִּי לֹא הִמְטִיר יִקְוֶה אֱלֹהִים עַל־הָאֶרֶץ וְאָדָם אֵין לַעֲבֹד אֶת־הָאֲדָמָה: (ו) וְאֵד יַעֲלֶה מִן־הָאֶרֶץ וְהַשֶּׁקֶה אֶת־כָּל־פְּנֵי־הָאֲדָמָה:

⁹ רש"י: כי לא המטיר - ומה טעם לא המטיר, לפי שאדם אין לעבוד את האדמה ואין מכיר בטובתם של גשמים, וכשבא אדם וידע שהם צורך לעולם התפלל עליהם וירדו, וצמחו האילנות והדשאים:

¹⁰ צעקה מעומק הלב בלי דיבור

¹¹ אוצר מדרשים (אייזנשטיין) יצירה עמוד 239: פרק ראשון (משנה א'): בשלשים ושתים נתיבות פליאות חכמה חקק יי' הו"ה צבאות אלהי ישראל אלהים חיים [ומלך עולם] אל שדי [רחום וחנון] רם ונשא שוכן עד [מרום] וקדוש שמו [מרום וקדוש הוא], ברא את עולמו

¹² שזה כללות החכמה והתורה, ומחשבתו גם כן כלולה בזה והיא נרשמת בחלק שלה. שאף שההבל הוא קול בלי דיבור, מכל מקום הוא כולל הכל

¹³ מאור ושמש דברים רמזי שבת חול המועד של סוכות: והנה, לפעמים יגיע האדם להתפלל תפילתו כראוי, ולהוציא דבורים לפני ה', ולא יהיה ביכלתו להוציא דבריו כאשר עם לבבו, ומפני זה יזעק אל ה' בעת תפילתו, ויאנח ממקור לבו בקולות שונות כאשר ידוע להמבקשים להתפלל תפילתם כראוי. והנה, הבל היוצא מקול זה - יוכל להרשם בו כל תפלתו ותורתו. ובפרט בעת אשר יוועדו יחדיו יראי השם יחד להתפלל ולשפוך שיח לפני ה', הנה ההבל היוצא מצעקתם אשר יצעקו כל אחד מהם - נעשה רושם למעלה בעולמות העליונים, ויכולין לצרף בזה צירופי התורה וסודותיה, מ'בְּרָאשִׁית' (בראשית א א) עד 'לְעֵינֵי כָל יִשְׂרָאֵל' (דברים לד יב). וזה אמרו הבל הבלים אמר קהלת ביאורו, שההבל היוצא מהבלים אשר נעשו ונאמרו ממקהלות ישראל - אז הבל הבלים הכל הבל פירוש, שהבל הנעשה מפהם הכל הבל. הבל נוטריקון: הה' רומז לחמשה חומשי תורה; וב"ת ולמ"ד מרמזים, שמתחלת בב"ת ומסיימת בלמ"ד, כל רזיה יכולין להרשם בהבל היוצא מפי תפילות הרבים - בעת אשר יוועדו יחדיו.

¹⁴ בפרט במקום קר רואים את הבל הפה החם כמו אדים

וַיֵּצֵא ה' אֱלֹהִים עַל הָאָדָם לֵאמֹר מִכָּל עֵץ הָגֵן אָכַל תֹּאכַל וּמִעֵץ הַדֹּעַת טוֹב וְרָע לֹא תֹאכַל וְגו'. עד וַתִּקַּח מִפְּרִי וְתֹאכַל וַתֵּתֶן גַּם לְאִשָּׁהּ וְגו'¹⁵. לכאורה יקשה, מאין בא הטעות לאדם הראשון יציר כפיו של הקדוש ברוך הוא, שיעבור על מצות השם. בפרט שעדיין לא היה בו היצר הרע עד אחר אכילתו.

והנראה, על פי מאמר חז"ל (ב"ר ה ט), שהארץ שינתה מצות השם אשר צוה לה 'תדשא הארץ דשא וגו' עץ פרי עושה פרי וגו'¹⁶, והארץ לא עשתה כן רק ויתוצא הארץ וגו' ועץ עושה פרי, והעץ עצמו אינו פרי¹⁷. נמצאנו למדים, ששני מינים נמצאים באילנות, אחד - שהעץ עצמו הוא פרי, והשני - שאין טעם בהעץ רק בהפרי. והנה, בגן עדן אשר נטע ה' נאמר 'ויצמח ה' אלקים וגו'¹⁸ כל עץ נחמד למראה וטוב למאכל, פירוש, שהיה העץ עצמו טוב למאכל¹⁹. ולכן בַּאֲמֹר הַשֵּׁם לָאָדָם 'מִעֵץ הַדֹּעַת וְגו' לֹא תֹאכַל', דימה בנפשו שלא נצטוו רק שלא לאכול מהעץ עצמו, אבל לא על הפרי. ואף בַּהֲשָׁאת הַנֶּחֱשׁ לא נזכר רק 'לֹא תֹאכַל מִכָּל עֵץ הָגֵן', לכן טעה אדם ואכל מפרי, כי דימה בנפשו שלא נצטוו על אכילת הפרי, ונכון

וַיֵּצֵא ה' אֱלֹהִים וְגו'. וּמִעֵץ הַדֹּעַת טוֹב וְרָע לֹא תֹאכַל וְגו'. וַיֹּאמֶר הַנֶּחֱשׁ וְגו'. כִּי יִדַּע אֱלֹהִים וְגו'. וְהִיִּיתֶם כְּאֱלֹהִים יִדְעִי טוֹב וְרָע וְגו'. וַתִּפְקְחֶנָּה עֵינֵי שְׁנֵיהֶם וַיִּדְעוּ כִּי עִרְמָם הֵם וְגו'. וַאֲיָרָא כִּי עִירֹם אָנֹכִי וְגו'¹⁵. יש לומר בזה דרך אסמכתא, כי הנה האדם הבא לעבוד ה' - צריך להזהר לבל יסתכל בחסרון חברו כלל²⁰, ולא יחזיק עצמו לחכם להיות מבין על חברו ועל דרכו, כי האדם יראה לעינים וה' יראה ללבב. גם, האדם המסתכל בחסרון חברו²¹, הוא מחמת גאונו, שמחזיק עצמו לערך קה, כי אם היה נכנע ומכיר חסרונו וְעִוְיָתוֹ - יחזיק לחברו טוב ממנו, ולא יסתכל בחסרונו כלל. רק מחמת שהוא בגדלות בעיני עצמו - לכן לא נִשְׁכַּח בעיניו דברי ודרכי חברו. וזה היה מעלת יעקב אבינו ע"ה שהיה 'איש תם', שלא היה מחזיק עצמו לחכם להבחין בדרכי חברו

ויש לסמוך זאת, על מאמר הכתוב **וּמִעֵץ הַדֹּעַת טוֹב וְרָע לֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ** מחמת שעל ידי זה יכנס בך היצר הרע וגאות, ויִמְלֹא לבד להבחין בדרכי חברך, האם טוב - אם רע, מחמת שתחזיק עצמך לחכם. וזה היה פתוי הנחש **וְהִיִּיתֶם כְּאֱלֹהִים יִדְעִי טוֹב וְרָע** שעל ידי אכילת העץ תתחכם, שתדע להבחין דרכי זולתך אם טוב אם רע, ותשיג השגה שאינך משיג עתה. וזהו **וַיִּדְעוּ כִּי עִרְמָם הֵם** לשון 'והנחש היה ערום'²², כי על ידי אכילתו מהעץ נכנס בו היצר הרע וגאוה, אשר על ידי כן החזיקו עצמם לערומים וחכמים גדולים בעיני עצמם, וזה גם כן מאמר אדם **וַאֲיָרָא כִּי עִירֹם אָנֹכִי** שאני מתירא, מחמת שאני רואה עצמי שלבי מתנשא בי לאמר שאני ערום וחכם, ובאתי לידי גאוה ונתירא מאד מזה, וקל להבחין

¹⁵ בראשית פרק ב, ג: (טז) וַיֵּצֵא אֱלֹהִים עַל-הָאָדָם לֵאמֹר מִכָּל עֵץ-הָגֵן אָכַל תֹּאכַל: (יז) וּמִעֵץ הַדֹּעַת טוֹב וְרָע לֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ כִּי בְיוֹם אָכַלְךָ מִמֶּנּוּ מוֹת תָּמוּת: (יח) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהִים לֹא-טוֹב הָיִית הָאָדָם לְבַדְּךָ אֲעֻשֶׂה-לּוֹ עֵצָר כְּנָגְדּוֹ: (יט) וַיִּצֶר יְהוָה אֱלֹהִים מִן-הָאָדָמָה כְּלִי-חַיִּת הַשָּׂדֶה וְאֶת-כָּל-עוֹף הַשָּׁמַיִם וּבְאֵל אֱלֹהִים לְרֹאשׁ מִה-יִקְרָא לּוֹ וְכָל אֲשֶׁר יִקְרָא-לּוֹ הָאָדָם נָפֶשׁ חַיָּה הִוא שְׁמוֹ: (כ) וַיִּקְרָא הָאָדָם שְׁמוֹת לְכָל-הַבְּהֵמָה וְלָעוֹף הַשָּׁמַיִם וְלָכָל חַיֵּי הַשָּׂדֶה וְלָאָדָם לֹא-מָצָא עֵצָר כְּנָגְדּוֹ: (כא) וַיִּפֹּל יְהוָה אֱלֹהִים וַתְּרַדְמָה עַל-הָאָדָם וַיִּשָּׁן וַיִּקַּח אֶחָד מִצִּלְעוֹתָיו וַיִּסְגֵּר בָּשָׂר תְּחִתָּנָה: (כב) וַיִּבֶן יְהוָה אֱלֹהִים אֶת-הַצֶּלַע אֲשֶׁר-לָקַח מִן-הָאָדָם לְאִשָּׁה וַיְבָאָהּ אֶל-הָאָדָם: (כג) וַיֹּאמֶר הָאָדָם זֹאת הַפֶּעַם עָצָם מֵעַצְמִי וּבָשָׂר מִבָּשָׂרִי לְזָאת יִקְרָא אִשָּׁה כִּי מֵאִשִּׁי לָקַחְתִּי זֹאת: (כד) עַל-כֵּן יַעֲזֹב-אִישׁ אֶת-אָבִיו וְאֶת-אִמּוֹ וְדָבַק בְּאִשּׁוֹ וְהָיוּ לְבָשָׂר אֶחָד: (כה) וַיְהִי שְׁנֵיהֶם עֶרְוָה הָאָדָם וְאִשְׁתּוֹ וְלֹא יִתְבָּשְׁשׁוּ: (א) וְהָנָחַשׁ הָיָה עֶרְוָה מִכָּל חַיֵּי הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר אֶל-הָאִשָּׁה אַף כִּי-אָמַר אֱלֹהִים לֹא תֹאכְלוּ מִכָּל עֵץ הָגֵן: (ב) וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה אֶל-הַנָּחָשׁ מִפְּרִי עֵץ-הָגֵן נֹאכָל: (ג) וּמִפְּרִי הָעֵץ אֲשֶׁר בְּתוֹךְ-הָגֵן אָמַר אֱלֹהִים לֹא תֹאכְלוּ מִמֶּנּוּ וְלֹא תִגְעוּ בּוֹ פֶּן-תָּמוּתוּ: (ד) וַיֹּאמֶר הַנָּחָשׁ אֶל-הָאִשָּׁה לֹא-מוֹת תָּמוּתוּ: (ה) כִּי יִדַּע אֱלֹהִים כִּי בְיוֹם אָכַלְכֶם מִמֶּנּוּ וְנִפְקְחוּ עֵינֵיכֶם וַהֲיִיתֶם כְּאֱלֹהִים יִדְעִי טוֹב וְרָע: (ו) וַתֹּרָא הָאִשָּׁה כִּי טוֹב הָעֵץ לְמֹאכָל וְכִי תֹאמָה-הִוא לַעֲיִנִים וְנִחְמָד הָעֵץ לְהַשְׁכִּיל וַתִּקַּח מִפְּרִי וְתֹאכַל וַתֵּתֶן גַּם-לְאִשָּׁהּ עִמָּה וַיֹּאכְלוּ: (ז) וַתִּפְקְחֶנָּה עֵינֵי שְׁנֵיהֶם וַיִּדְעוּ כִּי עִרְמָם הֵם וַיִּתְפָּרוּ עֲלֶיהָ תֹאמָה וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם חֲגֹרֶת: (ח) וַיִּשְׁמְעוּ אֶת-קוֹל יְהוָה אֱלֹהִים מִתְהַלֵּךְ בְּגֵן הָרֶגֶץ וַיִּתְחַבֵּא הָאָדָם וְאִשְׁתּוֹ מִפְּנֵי יְהוָה אֱלֹהִים בְּתוֹךְ עֵץ הָגֵן: (ט) וַיִּקְרָא יְהוָה אֱלֹהִים אֶל-הָאָדָם וַיֹּאמֶר לוֹ אַיֶּכָּה: (י) וַיֹּאמֶר אֶת-קוֹלִי שָׁמַעְתִּי בְּגֵן וַאֲיָרָא כִּי-עִירֹם אָנֹכִי וַאֲסִבָּא:

¹⁶ שיהא טעם העץ כטעם הפרי

¹⁷ לפיכך כשנתקל אדם על עונו נפקדה גם היא על עוונה ונתקלה

¹⁸ בראשית פרק ב פסוק ט: (ט) וַיִּצְמַח יְהוָה אֱלֹהִים מִן-הָאָדָמָה כְּלִי-עֵץ כְּנָגְדּוֹ וְעַץ הַדֹּעַת טוֹב וְרָע:

¹⁹ בראשית רבה (וילנא) פרשה טו סימן ז: רבי אבא דעכו אמר אתרוג היה, הה"ד (בראשית ג) ותרא האשה כי טוב העץ וגו', אמרת צא וראה איזהו אילן שעצו נאכל כפריו, ואין את מוצא אלא אתרוג

ספר חן טוב: רבותינו שאמרו על באמנם זה נבא אל ביאור הכתובים גם במה זלי שהארץ היתה ובהו תוהו ובהו על שעתידה ליטול שנאמר הראשון אדם יד' יז ארורה האדמה בעבורך אם תוהו קללות בראשית ג כן ידעה האדמה שעתיד אדם הראשון לחטוא נמשך לו מהיות וחטאתו גן עדן טוב העץ למאכל גם העץ דברי כמו שנפרש במקומו ה נאכל בענין פרי האילן אילני עצמו הנחש עם חוה שעל ידי היות אילני גן עדן טעם עזו ופריו שוה בא לכלל חטא אם כן להוציא לו אילנות שעצם נאכל עדן שהוא גן אילני לכן אין ראוי אחר שחטא לצדיקים לעתיד לבא גם לאדם עצמו קודם שחטא הוציאם כדבר ה אשר דבר עץ פרי עושה פרי

²⁰ מאור ושמש דברים פרשת כי תצא: ובעזרת השם בדורות אלו שלח לנו עבדיו הצדיקים, אשר פתחו הדרך לפנינו להורות כי תשובה העיקרית הוא ליחד לבבנו באהבת חברים, ולהסתכל בירתן זולתו מעבודות השם יתברך ומידיעת בוראו, ושלא לראות חסרוננו ח"ו, ולהרחיק נרגן מפריד המעורר מַדְּנִים ולהתגבר עליו, ובפרט בדורות אלו אשר כל מגמת היצר הרע לאחוז בזה, וצריך זהירות וזריזות גדול להלחם נגדו.

²¹ ספר ישמח ישראל - פרשת שמיי: כי השפלות וביטול גורם התחברות, והתחברות ממילא גורם ג"כ ביטול, כי כאשר מתבונן באמת מצבו ואין ברוחו רמי' ח"ו, ממילא נעשה שפל בעיניו ויכבד לכל יראי ד' ולכל ישראל כי רואה יקרת ערך חבירו, כי מתאמת בלבו שחבירו בלי ספק לא פגם כ"כ, וממילא נעשה אוהב לישראל כפשוטו

²² לשון ערמימות ולא כפשוטו ערומים ממלבוש